

Pròleg

La meva trobada amb l'obra poètica d'Enrique Badosa es produí tardanament, quan la vida, sense altre mèrit meu que la vellesa, em va regalar o restituir el dret a disposar del temps sense més coercions que les que jo mateix i l'entorn immediat m'imposessin. Fins aquest moment en coneixia el nom i en sabia la importància, però el meu únic contacte amb la seva obra, a banda de la informació que em proporcionaven les publicacions periòdiques que consumia amb tanta pressa com àvidament i que retallava i arxivava, el meu únic apropament a l'obra de Badosa havia estat en la seva faceta de traductor, amb la lectura de les seves antologies de l'obra poètica de Salvador Espriu i de J. V. Foix (totes dues del 1969, malgrat que partien de reculls anteriors i que van incorporar nous poemes en edicions posteriors). Em recordo en aquells anys, a cavall de les dècades dels seixanta i els setanta, enlluernat pel descobriment de la literatura catalana més ençà de Verdager, Guimerà, Maragall, Carner i Sagarra, com a fars esplendents penosament salvats en els anys

de foscor. Jo estava aleshores especialment capficat en el món poètic d'Espriu, que vaig llegir i rellegir i tornar a llegir desenes de vegades, i de Foix, de qui havia llegit amb sorpresa propera a l'estupor, *Desa aquests llibres al calaix de baix* gràcies a l'obsequi que me'n feu l'amic —entranyable, fratern en l'amistat— Joaquim Vilà, una més de les tantes coses que li dec.

En l'un i en l'altre, Espriu i Foix, jo que, com tota la meva generació, havia nascut poc després d'un naufragi i havia crescut com a lector enmig de derelictes inconnexos avarats a la sorra, hi vaig trobar terra ferma, un terreny damunt el qual podia alçar-me, posar-me dempeus i caminar amb seguretat. En aquell moment, com el recordo ara, Espriu desvetllava en mi el convenciment que era possible la creació en català d'una obra literària de gran volada i afermada sòlidament en la llengua, alhora dúctil i precisa, capaç de construir un univers simbòlic i conceptual críptic i de ser enormement eficaç en la transmissió sociocultural i la comunicació emotiva. Foix, que, tot i meravellar-me, no va afectar el meu ànim amb la mateixa força de seducció, em va descobrir l'esplendor de la llengua, no la seva capacitat de futur, que també, sinó la riquesa enorme de l'herència rebuda, que en la seva obra travessava indemne els anys de silenci i de foscor; aquells poemes

aixecaven un pont de cap a cap de la nostra tradició literària. I tots dos, Espriu i Foix, no només desbordaven els meus migrats recursos lingüístics, sinó també el suport que cercava als diccionaris que tenia a l'abast. El llenguatge poètic de Foix em permetia redescobrir la llengua i transitar-la d'un extrem a l'altre sense solució de continuïtat, i no és pas que em semblés un poeta arcaic, ans al contrari: entre Espriu i Foix, la modernitat, i això no sé si fou una percepció d'aleshores o bé ha estat un afegit posterior, es decantava del costat de Foix. Espriu era un immens poeta capvespral, somiador d'albades i cícliques resurreccions, i Foix era un immens poeta aural, amatent al moment, dempeus damunt el temps i en cada hora.

Aquesta digressió, que confio a la indulgència del lector, vol emmarcar aquell meu primer acostament a l'obra de Badosa en el context dels meus interessos d'aleshores, que van ser els que van moure la meua curiositat envers la traducció al castellà d'aquells dos poetes immensos, una empresa que, a priori, em devia semblar, si no destinada al fracàs, sí amb escasses probabilitats d'èxit. Si intentés ara reconstruir la impressió que em causà la lectura d'aquells versos en castellà, enganyaria el lector; no ho recordo amb precisió crítica, però vaig proposar-ne la lectura comparada d'alguns

poemes als meus alumnes, educats molts d'ells en un entorn castellanoparlant, en un moment en què el català i la literatura catalana començaven a entrar, amb calçador, a les aules. Vol dir, doncs, que em va semblar una traducció reeixida, fidel i respectuosa, en la qual vaig apreciar la preocupació constant i exigent per trobar en castellà el ritme més adient a l'original català.

Satisfeta, però, aquella curiositat, no vaig tornar a l'obra d'Enrique Badosa fins al cap d'un bon grapat d'anys, arran de la publicació de *Trivium* (2010), compendi de la seva obra poètica. Vist amb la perspectiva d'ara, aquella manca de persistència en l'interès m'apareix com un senyal de la inconsistència i la fragilitat de les voluntats d'aquell jove que, impulsiu i apassionat en excés, no era capaç de sotmetre a les raons de la coherència les seves preferències; perquè, si hagués estat coherent, hauria hagut d'apropar-me a la veu d'un poeta amb qui evidentment compartia predileccions. I també perquè, temptat ja pel neguit de la traducció poètica i massa ignorant per acomplir cabalment el propòsit a què la meva gosadia m'empenyia aleshores —la traducció de *Les fleurs du mal*—, ja jo sabia que en la traducció poètica, tan al marge generalment dels interessos editorials més mercantilistes, l'impuls que hi preval sol ser un enamorament que transforma

la lectura en un acte de creació que es fon amb l'alè de la creació primigènia. Aquest enamorament hi era en la traducció d'Enrique Badosa, i l'altura d'aquells versos al servei d'unes veus primigènies, si hi hagués estat atent, m'haurien hagut de dur a intuir la magnitud del poeta que els signava. Però ni això devia ser aleshores motiu suficient per arrencar-me del meu entotsolament. Tanmateix, amb la perspectiva del temps, no he de dir pas que me n'alegro, d'aquella meva desatenció, però sí que m'hi conformo, perquè tal vegada en aquell moment no s'hauria produït la comunió amb l'autor que vaig trobar, molts anys després, en la lectura de *Trivium*.

Per a un lector més o menys experimentat qualsevol lectura és possible en tot moment, però aquesta comunió de què parlo no depèn només de la lectura, ni tan sols d'una lectura crítica solvent, sinó que es produeix en aquell encreuament excepcional entre el text, és a dir la *veu* de l'autor, i la receptivitat del lector exacerbada per la pròpia vivència, per l'experiència personal. No proposo amb això cap model de lectura necessari per a la comprensió, el gaudi, la reflexió o la simple experiència literària; dic tan sols que aquests moments singulars de comunió existeixen, i que afecten l'ànim del lector amb una tal intensitat que hi dei-

xen una empremta persistent. De manera que, quan, al llarg de la vida, girem la mirada enrere o mirem endavant per acarar els reptes que ens apressen no ens és fàcil de destriar amb precisió la naturalesa dels nostres referents definitius, si són fets o lectures, persones o personatges, realitats o ficcions; probablement la fusió de tot alhora, aquest magma polimorf d'origen divers que ha cristal·litzat en allò específic de cadascú que anomenem coneixement o experiència.

Trivium recull l'extensa producció de Badosa al llarg de cinquanta anys de dedicació a la poesia, un itinerari que s'inicià amb *Más allá del viento* (1956) i que culmina amb *Ya cada día es más noche* (2006). Les fites d'aquesta persistent vocació poètica són *Tiempo de esperar, tiempo de esperanza* (1959), *Baladas para la paz* (1963), *Arte poética* (1968), *En román paladino* (1970), *Historias en Venecia* (1971), *Dad este escrito a las llamas* (1976), *Mapa de Grecia* (1979), *Cuadernos de las Ínsulas Extrañas* (1973), *Cuadernos de barlovento* (1986), *Epigramas confidenciales* (1989), *Relación verdadera de un viaje americano* (1994), *Marco Aurelio, 14* (1998), *Epigramas de la Gaya Ciencia* (2000), *Parnaso funerario* (2002) i *Otra silva de varia lección (1950-2002)* (2004).

Una primera ullada a *Trivium*, fullejant-ne i llegint pàgines a l'atzar, em descobrí un poeta de veu pode-

rosa, amb caràcter propi, amb una forta personalitat, destre i segur en la versificació i en el joc dels conceptes, irònic des de l'altura ètica en la poesia epigramàtica, còmode en l'humor cortès, sempre delerós de perfecció i amant de l'harmonia i la bellesa, l'una i l'altra una mateixa cosa, de verb precís i ritmes ben trenats, que, tot i atent al seu temps, em va semblar que es complaïa en les sonoritats dels grans mestres de la lírica castellana del XVI i el XVII, imbuït sobretot, potser com ells, de l' enamorament i la fidelitat vers la cultura clàssica. Tot eren bons auguris i em proposava ja de fer-ne aviat una lectura més ordenada i atenta, quan, fullejant cap al final del volum el recull *Otra silva de varia lección*, hi vaig trobar un poema que em va tallar l'alè. “Puedes entrar. La casa está dispuesta / a la hospitalidad de nuevas vidas. / Todo limpio y en orden. Mis papeles / quizás algo revueltos, aunque creo / que sabrás comprender que muy de prisa / me marché, muy de prisa. Fue un vacío / tan repentino, tan oscuro, ardiente... / Sin embargo, en mis libros hallarás / señales de las páginas gozadas / en buena soledad que te acompañe. / La casa, ya lo ves, es muy sencilla, / pero que te proteja como a mí. / Nada te pesará de mi presencia, / he dejado sin nadie los espejos, / y en mis papeles últimos tan sólo / hay mi silencio escrito en tinta blanca.” [*Trivium*,

pàg. 1037] El vaig rellegir a poc a poc, una vegada i una altra, i aviat aquells versos colpidors van començar a buscar dintre meu l'expressió en català:

[...]

*La casa, com pots veure, és molt senzilla,
però que et protegeixi com a mi.*

*Res no hi ha del meu pas que r'afeixugui,
he deixat els miralls sense ningú,
i als meus papers darrers només hi ha
el meu silenci escrit amb tinta blanca.*

En els quatre versos finals d'aquest poema hi havia trobat un fil temàtic que em seduïa: l'absència (“res no hi ha del meu pas...”), l'oblit (“he deixat els miralls sense ningú”), i aquell “silenci escrit amb tinta blanca”. I, tot i que vaig continuar fullejant el volum encara a l'atzar, no vaig poder deixar de resseguir aquell fil amb una voluntat cada cop més conscient, més definida. Aquí i allà vaig anar trobant aquells conceptes i aquelles imatges persistents: el mirall, el buit, el silenci, la blancor i la foscor insistint en l'absència. I a cada nus del fil el vers castellà, la meua llengua familiar d'infantesa, desvetllava, com un eco, els mots, els accents, la resposta emotiva en català. Estic convençut que traduir és una manera privilegiada de llegir, i sovint no em puc estar d'assajar la traducció al català dels poemes que llegeixo

en altres llengües; però, en aquest cas, i especialment en alguns poemes concrets, la primera lectura original s'acompanyava ja de la lectura en català, amb una simultaneïtat que no podia ser altra cosa que una manifestació més, i essencial, d'aquella comunió de què he parlat suara. “A tientas por tu ausencia, perdido de tu luz...” (*Otra silva de varia lección* [*Trivium*, p. 1076]).

[...]

*...et cerco encara en el record insomne
de la infantesa. I ara, quan tot s'acaba
i fa més fred a casa i es va quedant tan lluny
allò que fou proper, cerco la teva mà
novament protectora, la que em va ensenyar el mar
i tants noms i tan bells. [...]*

La lectura em seduï i arreu trobava allò que en la primera ullada no havia encertat a trobar: el neguit de l'absència, la buidor del mirall, el silenci... “Quién me pintó de blanco las paredes...” (*Otra silva de varia lección* [*Trivium*, p. 1058]).

*Qui les parets em va pintar de blanc,
de blanc de solitud, de blanc d'absència,
la cendra blanca del mirall trencat,
el blanc del buit entre les meves mans,
el blanc silenci en el silenci blanc,
[...]*

Em vaig trobar de seguida endinsat en la lectura ordenada i completa de l'obra poètica d'Enrique Badosa, sense abdicar, però, d'aquella meva indagació personal endegada sota la suggestió d'aquells versos que primer em captivaren. Necessitava resseguir, simultàniament amb la lectura, aquell fil conductor, i per no perdre de vista el meu propòsit, que incloïa ja la decisió de traduir els poemes que estiguessin vinculats a aquest itinerari, vaig posar un títol a la meva recerca: “miralls d'absència”. I vaig anar espigolant poemes, i sovint alhora que els llegia en castellà començaven a ressonar dins meu en català:

ALGÚN día, la noche inevitable
abrirá sus estrechos corredores,
pondrá cal viva en puertas y ventanas,
y apagará la luz.
*A totes les mirades, els miralls
es trencaran de sobte. No, no els toquis.
Caldrà estar disposat a allò que passi,
i quin temor de tot el que hi haurà.
Ens vindrà un dens silenci d'aigua morta,
i oblidarem en ell els nostres noms,
serà cosa de sempre l'estar sol,
i qui és que tindrà mots per aleshores.*
[...]

(*Historias en Venecia* [Trivium, p. 245]).

Fruit d'aquella indagació fou la traducció d'un recull de prop de tres-cents poemes que, en el conjunt de la producció poètica d'Enrique Badosa, que admiro en la seva globalitat, són les fites que tracen, arran de camí, l'itinerari de la *meva lectura en comunió*; si més no fins ara, perquè el neguit de la meva recerca persisteix i hi afegeixo noves fites amb cada relectura.

Mapa de Grecia, que Joaquín Marco considera l'obra de més difusió i, en general coincidència amb la crítica, una de les més representatives de la poesia d'Enrique Badosa (MARCO, Joaquín: *Sobre la poesía de Enrique Badosa*. [Trivium, p. 1124]), forma part íntegrament d'aquella meva selecció, que inclou complets, a més de poemes esparsos, els poemaris *Marco Aurelio, 14* (*Marc Aureli, 14*) i *Ya cada día es más noche* (*Ja cada dia és més nit*), tots dos inèdits en català, com la resta dels poemes que n'he traduït fins ara.

Des dels primers poemes de *Mapa de Grecia* vaig sentir la necessitat de fer meus aquells versos. Em va colpir de seguida el to elegíac que travessa el poemari i que vaig connectar amb aquell fil de la meva recerca, que, tot i que mirava d'evitar que em portés a una generalització que m'hauria impedit de copsar tota l'amplitud de registres de l'obra poètica d'Enrique Badosa, persistia en el meu ànim. A la meva voluntat

d'aprofundir en l'ús poètic, tan suggeridor, del mirall com a metàfora de l'existència i del temps, presència i absència, vida i mort, record i oblit, llum i foscor, hi afegia, en la lectura de *Mapa de Grècia*, la del marbre, resplendent, també mirall del temps i alhora perfecció de la llum, conformador de volums, arquitectures i figures, metàfora de la bellesa com la geometria ho és de l'harmonia i l'una i l'altra ho són de la perfecció i ensems de la poesia.

“Per què la insídia contra la beutat, / la pertinàcia a corroir la llum?”, es pregunta l'autor a “Cariàtides” (p. 35), el tercer poema de la primera sèrie del recull, que, juntament amb “Atenes” (p. 31) i “Partenó” (p. 33), culmina la declaració inicial de la intenció poètica de *Mapa de Grècia*. I, davant el marbre castigat de les figures de l'Erectèon, obstinades en la bellesa, prossegueix:

[...]

*Se us ha anat emportant un vent d'ungles trencades,
una rancor en la faç de la bellesa,
la tenebror que va passar reptant,
la mort que també aquí és la mort.
Els nostres ulls no basten perquè seguïu vivint,
ni acaronar, amants, el vostre nom.
El vostre buit abrusaria el marbre.*

*Si no us transparenteu en pedra intacta
i al vostre lloc de sempre,
la meua absència contemplaré en la vostra,
i ai de tots nosaltres.* (p. 35)

Aquesta meditació recorre com un corrent subterrani tot el poemari i emergeix arreu de manera més o menys explícita. En *Breves comentarios sobre “Mapa de Grecia”* (ponència presentada en l’acte d’homenatge que es dedicà a Enrique Badosa l’1 de juny de 2017 i que fou acollit per la Universitat de Barcelona), José Corredor-Matheos, tot comentant el poema “Mal consejo a Ulises” (p. 54), remarcava que la fi del retorn a Ítaca és la mort, i feia extensiva aquesta idea al conjunt del poemari. La lectura corrobora aquesta valoració de cap a cap del volum. Llegim a “Lesbos” (p. 209): “En aquest ara que és l’ara de la mort, / i mentre el Sol m’acaba l’escultura, [...]”, i conclou així el poema: “Bronzejat de blavors i plenitud, / he de deixar que la meua escultura / segueixi al pas les estàtues mortes”. Encara, ja a punt de tancar el volum, llegim a “Escultura” (p. 251): “Dec un munt d’alegria i joventut, / l’amor i l’amistat, els llibres veritables, / i el fet de regressar *per sempre més* a Grècia.” (La cursiva és meua.)

Maria Àngels Anglada, enamorada de Grècia com qui més, en el pròleg a *Grècia*, d’Aris Fakinos (Edi-

cions la Magrana, 1992), ens adverteix que “fer un viatge a Grècia és tornar a Grècia. Perquè a Grècia sempre s’hi torna, encara que sigui la primera vegada que es visita físicament; és un retorn a les nostres arrels” (*op. cit.*, p. 7), i acaba la seva introducció amb aquestes paraules de Nikos Kazantzakis: “Feliç l’home que abans de morir ha pogut navegar pel mar Egeu [...] solcar aquest mar en la dolça tardor, mormolant el nom de cada illa; em penso que no hi ha un altre goig que submergeixi més el cor de l’home en el Paradís” (*op. cit.*, p. 10).

Enrique Badosa estructura *Mapa de Grècia* com un peristil, a la manera d’un temple grec, guiat per l’harmonia geomètrica del Partenó. El poema “Els límits de Grècia” (p. 27) obre el volum, que es tanca amb el poema que dona títol al recull. Entre aquests dos extrems, cinc sèries de vint-i-un poemes cadascuna, distribuïts en cada cas seguint una mateixa regla de simetria que col·loca al bell mig de la sèrie una columna. El poema “Columna dòrica” (p. 51) ocupa el lloc central de la primera sèrie, “Península”; en la segona, “Peloponès”, el centre equidistant correspon a “Columna coríntia” (p. 95); i segueixen a igual distància “Columna ciclàdica” (p. 141) per a “Cíclades”, “Co-

lumna minoica” (p. 185) per a “Creta”, i, finalment, “Columna jònica” (p. 229) per a “Llevant”. Damunt d’aquesta arquitectura vertical, a la recerca de la llum, s’eleven a manera de fris les imatges de Grècia, el paisatge, la gent, la història, els mites, les petites capelles bizantines, el folklore, els vins i les menges populars, la música, la cultura, els grans conceptes polítics de la democràcia, la llibertat; i la paraula, la paraula, la paraula... “Paraula imprescindible per al marbre / el nom de la bellesa, / i volum sense defecte de la llum. / La veritat aplomes, / aguantant arquitrava i pensament, / alces tota la força de la vida. / Si pogués arribar a ser qui soc”. (“Columna dòrica”, p. 51).

Acabo. Vaig traduir aquests versos pel plaer de fer-ho, com una necessitat personal, sense més voluntat ni pretensió que d’anar tan a fons com pogués en la lectura. Tanmateix, gràcies a la intermediació d’amics comuns, van arribar a les mans d’Enrique Badosa, i ara, gràcies a la benevolència de l’autor i a l’interès dels editors, arriben a les mans dels lectors. He d’agrair-ho tot i a tothom. Especialment he d’agrair a Enrique Badosa l’interès amb què ha acceptat el meu treball, i els nombrosos suggeriments que m’ha fet amb una comprensió i una generositat extremes. Tinc el convenci-

ment íntim que ha acceptat amb estimació el retorn dels seus versos en català; si més no, a mi m'agrada i em compensa pensar que tal vegada ha estat així.

He procurat servir l'autor tan bé com he pogut, però conec prou les limitacions del traductor, especialment en la traducció poètica. El traductor sap més bé que ningú que no és possible la translació perfecta, que a cada bugada es perd un llençol, i que cal acceptar algunes renúncies insalvables. Cadascuna d'aquestes renúncies, cada pèrdua l'he viscuda com un petit fracàs; de vegades, crec que excepcionalment, per evitar un mal major he sacrificat, tan poc com he pogut, algun aspecte formal. El meu desig, però, és que, a desgrat de les meves limitacions o, fins i tot, dels meus desencerts, aquest *Mapa de Grècia* acosti els lectors a l'obra d'Enrique Badosa. Els qui ja l'han llegit, amb la relectura, i els qui no l'han llegit, amb el descobriment d'un poeta imprescindible, si és que en aquest nostre món és possible proclamar la imprescindibilitat de la poesia. Jo estic convençut que sí.

Josep A. VIDAL

Los límites de Grecia

AL Norte, las cavernas del Meltemi,
el encumbrado viento del Egeo.

Al Sur, el Mar de Creta, que sostiene
el inicio del mundo en una isla.

Al Este, los joyeles de islas plácidas
en creación, amor y vinos cálidos.

Al Oeste, Corfú, Ítaca, Zante...,
las bien bordadas por las aguas jónicas.

Y en el Centro, las Cícladas alzadas
para llegar al centro de la luz.

¡Y toda Grecia es centro de la luz!

Y más que nunca pregunté, pregunto
qué comienza y qué acaba en la belleza.

Els límits de Grècia

A l'extrem nord, les grottes del meltemi,
el vent encimbellat que bat l'Egeu.
Al sud, el mar de Creta, que sosté
el naixement del món en una illa.
A l'orient, les joies d'illes plàcides
en creació, amor i vins tan càlids.
A l'oest, Corfú, Ítaca, Zacint...,
les ben brodades per les aigües jòniques.
I al bell centre, les Cíclades alçades
per arribar al centre de la llum.
I tota Grècia és centre de la llum!
I, més que mai, vaig preguntar, pregunto
què comença i què acaba en la bellesa.

Atenas

BÁRBARO del Oeste, layetano,
sintiéndome deudor, agradecido,
yo también he venido a distinguir
la línea recta de la línea curva.
Ágora... ¡La palabra, la palabra!
Propileos... ¿Merezco lo que ocurre?
¿Quién me levanta? ¿Quién pone en mis ojos
esta luz de la luz? ¿Quién me conmina
a callar y a decir a un mismo tiempo?
Acrópolis... La altura más humana.
Alzado, luminoso, enceguedido, lúcido,
cómo podré dar gracias lo bastante.

Atenes

JO, bàrbar de l'oest, de Laietània,
que em reconec deutor, molt agraït,
també he vingut a fi de distingir
la línia recta de la línia corba.
L'Àgora... La paraula, la paraula!
Els Propileus... Em mereixo el que passa?
Qui m'enalteix? Qui és que em posa als ulls
eixa llum de la llum? Qui és que em commina
a callar i a parlar a un mateix temps?
L'Acròpoli... L'altura més humana.
Enlairat, lluminós, encegat, lúcid,
com podré dar-ne gràcies com cal.

© dels textos: Enrique Badosa Pedro, 2021
© de la traducció: Josep Anton Vidal Gonzalvo, 2021
© del pròleg: Josep Anton Vidal Gonzalvo, 2021
© d'aquesta edició: Pagès Editors, S L, 2021
Sant Salvador, 8 — 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat
Primera edició: setembre de 2021
ISBN: 978-84-1303-275-7
DL: L 285-2021
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

— imprès a **lleida** ▶

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.